

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Мартин Стефанов Канушев
Департамент „Философия и социология“
Нов български университет

Относно научните трудове на доцент, доктор на социологическите науки Милена Якимова Якимова, участник в конкурс за академичната длъжност „професор“, обявен от СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на властта), брой 65 на „Държавен вестник“ от 28 юли 2023 г.

Доцент, доктор на науките Милена Якимова е единствен кандидат в обявения от СУ „Св. Климент Охридски“ конкурс за академичната длъжност „Професор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на властта). Конкурсът е напълно релевантен на академичния и образователен профил на кандидата, на неговите професионални постижения, преподавателска дейност и научни изследвания.

Милена Якимова е родена на 20 май 1969 г. През 1992 г. получава магистърска степен по социология от СУ „Св. Климент Охридски“. През 2003 г. защитава дисертация на тема „Късна модерност и идентичност (социологически концептуализации на съвременността) и придобива степента „доктор по социология“. От октомври 1996 до септември 2002 г. е асистент в катедра „Етнология и социология“ на ПУ „Паисий Хилендарски“, от октомври 2002 до септември 2010 г. – главен асистент – а от октомври 2010 г. е доцент в катедра „Социология“ на СУ „Св. Климент Охридски“, където провежда лекционни курсове по Политическа социология, Социология на властта, Качествени методи в социологията, Социална теория и прагматизъм, Социология на личността, Социология за неспециалисти и Гражданско и интеркултурно образование. През 2016 г. защитава втора дисертация на тема „Социална критика и практика: теоретични дилеми и практически механизми“ и е удостоена с степента „доктор на социологическите науки“. Специализирала е феноменологична социология в Университета на Билефелд, Германия, ноември 1991 – февруари 1992 г., социална история и градски изследвания в Дома на науките за човека и обществото, София – Париж, 2006 – 2007 г. и критическа социална теория: американски прочити в Колеж Дартмут, САЩ, февруари – май 2014 г.

Изключително значимата професионална активност на доц. Милена Якимова е системно и неотклонно съсредоточена в научни дейности, в които тя безапелационно демонстрира както ангажирано и отговорно, така и впечатляващо по своите резултати лично присъствие. Академичните и обществените ѝ изяви разкриват една критична ориентация към задълбочено осмисляне на ключови, извънредно актуални и тематично релевантни, социално-исторически проблеми. Нейното цялостно творчество (състоящо се от три авторски и четири монографии в съавторство, от които две на английски език, пет студии, две от тях на английски език, четиридесет и девет статии, от тях тринадесет на английски език плюс девет съставителства, от които седем на броеве на списание „Критика и хуманизъм“ и две на юбилейни сборници, както и учебник по Гражданско образование за 11 клас в съавторство) представлява претворено в произведение дело на един човешки живот, което се характеризира с методологическа и теоретична иновативност на авторски-сътворените идеи, съчетани с интензивно развиваща се аналитична чувствителност към емпиричната реалност. То е категорично доказателство за пълноценното осъществяване на жизнен опит, при който разбирането за професия, неотделимо от понятието за призвание, е вкоренено в принципното съвпадение между извънредна социологическа компетентност и проницателна познавателна способност чрез безспирното търсене и откриване на дълбокия личностен смисъл на собствените научни начинания. Да бъдеш хуманитарен учен-професионалист в глобалната ни съвременност означава да си създател, архитект и посланик на ново знание за човека в неговия исторически трансформиращ се социален свят. Нашата мисия не е да се стремим, макар и с несекващо упорство, грижа, търпение, скромност и внимание, към онова, което е обществено приемливо и научно признато, което е легитимно да се знае, а към онова, което ни позволява да се освободим от самите себе си. Колко би била значима волята ни за знание, колко би бил ценен стремежа ни към знание, ако трябваше да осигурява единствено придобиването на познания, а не поставяне под неочакван въпрос на този, който познава, на познаващия субект? Защото какво е хуманитарната рефлексия в една своя неотменима част, ако не критическа работа на мисленето над самото себе си? И ако вместо да легитимира онова, което наистина вече се знае, не се състои в начинанието да се разбере, как и доколко е възможно, да се мисли по различен начин? „Опитът“ – който представлява променящо се изпитание на самия себе си в безкрайния порядък и метаморфози на истината, а не елементарно присвояване на другия за целите на общуването – е фундамента на

социологическата наука при условие, че тя бъде разбрана като възможност за критическа работа върху собственото ни мислене.

Милена Якимова е жизнено призвана да създава ново хуманитарно знание, мислейки по творчески начин и постоянно пресътворявайки себе си.

Доц. Якимова отговаря напълно на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, както и на вътрешните правилници на СУ „Св. Климент Охридски“ за заемане на академичната длъжност „професор“: тя участва в конкурса с впечатляваща по обем, качество и резултати научна продукция, която надхвърля многократно тези нормативни критерии, и която е публикувана след хабилитацията ѝ. Нейният монографичен труд *Страх и пропаганда*. Издателство „Изток – Запад“, София, 2022, 238 стр. е непосредствено съпътстван от четири студии (две на английски език) и шестнадесет статии (шест на английски и една на руски език; три в съавторство) и четири глави от колективни монографии, публикувани в престижни научни списания и академични сборници. Практически всички публикации не само са на изключително високо професионално ниво, но те са и интегрирани в цялостна изследователска програма, чиято социологическа значимост, оригиналност и иновативност са свръхочевидни. Нещо повече, тази програма е превърната и превръщана в образователна, защото оформя академичния профил на лекционните курсове, които доц. Якимова преподава, и през които са преминали множество студенти от различните образователни нива. В подкрепа на това заключение е и факта, че тя е била научен ръководител на петима докторанти по социология, успешно защитили своите дисертации: към момента трима от тях заемат академичната позиция главен асистент. Няма никакво съмнение, че тя е сред най-сериозните, харесвани и уважавани преподаватели както във Философски факултет, така и в СУ „Св. Климент Охридски“.

Да пресътворяваш системно научното изследване в академично преподаване, като пълноценно управляваш връзката между изследовател и преподавател чрез посредническата функция на учения-писател е много трудна задача, която доц. Якимова успешно решава чрез кохерентно съчетаване на тези професионални роли.

Монографичният труд на доц. Милена Якимова *Страх и пропаганда* е изключително актуално (от гледна точка на генеалогията и археологията на новата антилиберална пропаганда), значимо (от гледна точка на съвременното състояние на философските и научните рефлексии върху анализирания социален проблем), оригинално (от гледна точка на използвания методологически подход и подбора на

емпиричния материал), обосновано (от гледна точка на степента на аргументираност и нивото на доказаност на авторските заключения) и приносно (от гледна точка на надеждността на постигнатите резултати и валидността на направените изводи) социологическо изследване.

Първо, защо този монографичен труд представлява актуално изследване? Защото критико-рефлексивният избор на изключително важен социален проблем, прецизното му формулиране в строга научна задача и коректното определяне на границите на социологическия предмет са негови неотменими и признаваеми постижения. Да мислим, разбираме и интерпретираме пропагандата като пряко, непосредствено, но „невидимо с просто око“, следователно, непролематизирано и нетематизирано в/от всекидневното съзнание всеобхватно въздействие върху масовите нагласи чрез манипулативна трансформация на мисловните категории, чрез които хората възприемат себе си, ориентират се и без-действат в глобалната реалност, накратко, да поставиш в аналитичния фокус на своя научен интерес социалните ефекти на пропагандната картина на света означава да разкриеш и обосновеши редица ключови исторически условия за (не)възможност на човешката активност в съвременните общества.

Второ, защо този монографичен труд представлява значимо изследване? Защото категорично демонстрира цялостно, кохерентно и детайлно познаване както на критическата рефлексия, чрез която се разгръща аналитичното движение на изложението, така и на актуалното състояние на изследванията, изграждащи тематичната констелация от акумулирано знание в проблемното поле. Качественото разнообразие на прецизно използваните философски трудове, социологически и психологически текстове, медийни публикации, журналистически изказвания и емпирични данни конструират теоретичните предпоставки за тълкуващо разбиране на режима на управляемост на човешките поведения, въплътен и прилаган от съвременната пропаганда: „управляемост на и чрез фрагментиране на социалната тъкан“ (с. 114); те служат за сигурна основа при прецизиране на обхвата на целите, установяване на степента на надеждност на хипотезите и удържане на нивото на валидност на резултатите.

Трето, защо този монографичен труд представлява оригинално изследване? Защото по един изключително успешен начин прилага полипарадигмален подход: консистентна методология, изградена и адаптирана към качествените специфики на предмета на изследване чрез постъпателно оглеждане, допълване и коригиране на

критическа теория, политическа социология, когнитивна психология, дискурсивен анализ и медийни изследвания. Съчленяващото преработване и непротиворечивото хомогенизиране на понятията за „бяла и черна пропаганда, нива на обществена раздразнимост и думи на омраза“ на Ласуел, „организиращ мит, хомогенен дискурс и видове пропаганда“ на Елюл, „управление на възприятията“ на Юан, „верига на еквивалентност“ на Лакло и Муф, „конспиративна теория и параноиден стил на мислене“ на Хофстедтер, „възлова точка и преозначаване на означаващите“ на Ховард, Норвал и Ставракакис, „символизиране на желания, репрезентации на реалността и афективен обрат“ на Бернейз, „пропагандна ефикасност, истина и лъжа“ на Бекер, „дефектна идеология и пропаганден ефект“ на Стенли, „мит за неизбежност и амбивалентност на риска“ на Рорти, „демагог, враг и жертва“ на Льовентал и Гутерман, „принципал, автор и аниматор“ на Гофман, „медийно поле и символен капитал“ на Бурдийо, „климат на мнението и спирала на мълчанието“ на Ноел-Нойман, „страх и тревожност“ на Фройд, „форми на страх и шизоидна личност“ на Риман, „афект, резонанс и интерференция“ на Масуми, „емоция, когнитивна обработка и несъзнавано познание“ на Реди, „опитомяване на шанса, репрезентации на вероятности и означени опасности“ на Хакинг, „неизбежност на неуспеха, загуба на самоуважение и саморазрушаване на Аза“ на Бърнс, „рамкиращ сигнал и метакомуникация“ на Бейтсън, „национализъм, национално чувство и наранено съзнание“ на Бърлин и т.н. не само изграждат познавателни инструменти за релевантното им приложение към езика, речника и ефектите на антилибералната пропаганда, но са и условия за възможност за много важно научно постижение: как ефикасно-практически функционира пропагандата – тя е комплексно и всеобхватно въздействие с цел „режисиране на впечатленията“ (с. 28), „дифузиране на емоцията в масата“ (с. 47) и „промяна на нагласите за действие“ (с. 29) – за да организира в цяла, кохерентна и правдоподобна картина за света съществуващите хетерогенни тревожности, т.е. преживявания за несправедливост, при отсъствието на сигурност и признание, формиращи множество пластове на социална уязвимост.

Четвърто, защо този монографичен труд представлява обосновано изследване? Защото от гледна точка на степента на аргументираност и нивото на доказаност неговите обобщени заключения са достоверни, валидни и надеждни; т.е. са теоретично създадено и емпирично проверено истинно знание. Те са постигнати чрез единен синтетичен процес в няколко аналитични хода. Първо, деконструкция на дискурсивните механизми, фигури и техники, организиращи и координиращи

медийните антилиберални (всъщност антидемократични) послания-репрезентации на символното измерение на реалността, и следователно, демистифициране на пропагандната картина на света като манипулативен заместител и деморализиращ изразител на популистки недоволства в съвременното българско общество. Второ, реконструкция на логиката, архитектурата и функционирането, на разпадането на журналистическото поле като обособено и специфично пространство на критична комуникация, съотношение на сили, акумулиран капитал и легитимни позиции – „журналистиката като овластяване на публиката да взима информирани решения по темите на деня, като професионална работа, частично автономна от силните на деня“ (с. 120). Трето, диагностика на недоволствата, тревожностите и фрустрациите, които пропагандата неуловимо за масовия индивид оформя в консистентна картина на света и в точно определени очаквания за неизбежното фаталистично бъдеще, и ефикасно манипулира чрез преозначаване на мисловни категории, прилагане на деморализираща стратегия, създаване на обществен цинизъм, абсолютизиране на публичното бездействие и делегитимиране на гражданското общество.

Пето, защо този монографичен труд представлява приносно изследване? Защото контролираният избор на свърхзначим аналитичен предмет, прилагането на полипарадигмален методологически подход и подборът на адекватен емпиричен материал представляват ключовите предпоставки за изграждането, адаптирането и апробирането на понятийната верига – социална тревожност – управление на страха – пропаганден ефект – социална управляемост – като релевантен познавателен инструмент за критическо изследване на пропагандната картина за света, на нейната степен на интензивност и равнище на ефикасност. Пропагандата не е лъжа или истина, не и дезинформация, фалшиви новини, конспиративна теория, популистка критика или дискурсивна практика; тя е всеобхватна и комплексна политическа технология за управляемост на човешките поведения във фрагментирани общества, чиято фрагментираност интензивно мултиплицира – „машина за производство на правдоподобност“ и „техники за промяна на нагласите за действие“ – съчленяваща в хомогенен речник хетерогенни преживявания за несправедливост: „недоволството от недостатъчната меритокрация и недоволството от постоянната конкуренция“ (с. 19). Как, по какъв образец начин, тя функционира ефикасно: пропагандният ефект представлява организиране, канализиране и кодифициране на наличната социална тревожност посредством безкрайно повтарящи се елементарни операции, знаци и фигури, които я трансформират в страх. Преобразуването на дифузната тревожност

в митичен страх, т.е. привързването към нея на реални, потенциални и виртуални опасности е рационална стратегия за поведенчески контрол. Това е вид социална управляемост, която подчинява, ръководи и насочва обществото, стъпвайки върху властово конструиранията очаквания и създавайки базисни нагласи за манипулирано действие. Или с думите на автора: „основният механизъм, който превръща страха в управляемост, т.е. каналзира го и го тласка към готовност за действие, е превръщането му в озлобление или казано другояче – в ресантимент“ (с. 168).

Един принос от изключително значение, придаваш пълнота на останалите – като с вътрешно убеждение и академична почтеност признавам оригиналното авторство на всички приноси, формулирани и обосновани от доц. Якимова – на монографичния труд и другите публикации е: проблематизирането, тематизирането и верифицирането на понятието (де)(ре)локализация. Неговата обяснителна мощ е от извънредно значение, тъй като чрез него разбираме каква конкретна дифузна тревожност бива трансформирана в обективен митичен страх; пропаганден ефект, конструиращ среда на негативност, изграден от тиражирани опасности; властови и познавателен обект на социалната управляемост. Страхът от делокализиране е социологически индикатор за историческото разпадане на връзката между социално пространство, социално признание и нормативни принципи; обратното, стремежът към релокализиране е граждански опит за ново взаимно обвързване на социални позиции, признание и нормативност, но той актуално е прекодиран в пропагандни термини: изгубеното чувство за самоуважение и гордост е подменено от чувството за морално превъзходство на жертвата. Едно виктимизирано българско общество, в което преобладава социалното озлобление, а социално действие е обезсмислено.

Според мен от днес нататък, всеки, определящ себе си за хуманитарен учен, който провежда своите изследвания по критическа теория, социология на властта и политическа социология, дискурсивен анализ и медийни изследвания, и който се ръководи от принципите на академичния етос и научната почтеност би трябвало да признава изключително значимите постижения на доц. Милена Якимова, да познава в детайли и коректно да се позовава на нейния труд: *Страх и пропаганда*.

Заключение: Въз основа на по-горе обосноваването от мен тези, аргументи и доказателства съм вътрешно убеден – и с интелектуално удоволствие заявявам – че доцент, доктор на социологическите науки Милена Якимова Якимова е хуманитарен учен с изключителни професионални постижения и изявен университетски преподавател. Цялостната преподавателска, изследователска, публикационна и

обществена дейност на доц. Якимова е безапелационна защита на нейната кандидатура за заемане на академичната длъжност „професор“ в професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Социология на властта). Като член на Научното жури аз категорично ще гласувам „ЗА“ избора ѝ.

5 декември 2023 г.

София

Проф. д-р Мартин Канушев